

Beroepswereld en hoger onderwijs*

A. Bonte, Dr. Psych., oud-direkteur van de Dienst voor Studietoelagen (RUG)

De uitdagingen van de beroepswereld zijn zeer groot op alle vlakken, maar zij hebben een dwingend karakter wat betreft de jong gediplomeerden van het hoger onderwijs.

In deze bijdrage worden eerst de uitdagingen op een rijtje gezet, zoals zij uit de observatie van elke dag en uit talrijke kontakten met het bedrijfsleven blijken.

In het tweede deel van de bijdrage wordt aangegeven over welke troeven de jonge universitair beschikt om het bedrijfsleven tegemoet te treden, maar ook wat de zwakke plekken zijn bij deze konfrontatie.

De uitdagingen

Bij een grondige verkenning van de arbeidsmarkt ontwaart men een aantal verschuivingen in de beroepswereld. De meest relevante tendensen zijn ongetwijfeld de volgende:

1. De kennislijtage

De overgang van een agrarische naar een technisch-industriële beschaving, als gevolg van de uitvinding van de stoommachine door James Watt, rond het einde van de achttiende eeuw, wordt in de geschiedenis aangeduid als de (eerste) industriële revolutie. De overgang naar het thans beginnende post-industriële tijdperk met zijn micro-elektronische revolutie, is gekenmerkt door een explosieve ontwikkeling van wetenschap en technologie. Deze stroomversnelling in de wetenschappelijke en technologische vooruitgang kan blijken uit een aantal frappante constatering.

De generaties geboren na Wereldoorlog I hebben meer uitvindingen gekend dan al de generaties samen tijdens de twintig eeuwen die er aan vooraf gingen. De mens had meer dan duizend jaar nodig om van de ossewagen tot de stoomtrein te komen, maar tussen de stoomtrein en het reactievliegtuig ligt amper een goede honderd jaar. Van alle wetenschapsmensen die ooit geleefd hebben zijn er thans zeker nog 90% werkzaam in het wetenschappelijk speurwerk. De ontwikkeling van de wetenschappelijke bedrijvigheid, met haar ingrijpende technologische veranderingen, ligt weerspiegeld in de aangroei van het volume van de wetenschappelijke publikaties: ongeveer een verdubbeling om de tien jaar.

Door deze kennisexplosie, gevolgd door een stroom van vernieuwingen, kan de enkeling thans slechts een steeds geringer gedeelte van het kennispotentieel binnen een eng vakgebied beheersen. De moderne wetenschapper weet steeds meer van steeds minder.

Door de snelle wetenschappelijke, technologische, economische en maatschappelijke ontwikkeling zijn

hogergediplomeerden na hun opleiding hoe langer hoe minder uitgerust voor een hele loopbaan. De kennisoverdracht in het hoger onderwijs is voor veel disciplines reeds na een tiental jaren achterhaald. Alle vakgebieden worden geconfronteerd met een informatie-explosie en een versnelde veroudering van de kennis. Nieuwe technologieën worden ontwikkeld die oude verdringen. Technieken die gisteren aangeleerd werden, worden morgen niet meer toegepast. Nieuwe beroepen ontstaan en oude verdwijnen of krijgen een nieuwe inhoud. Iedereen wordt in het beroepsleven geconfronteerd met werkzaamheden waarop hij door zijn opleiding niet voorbereid was en die zich in de loop der jaren aanzienlijk wijzigden. Deze versnelde evolutie, en de hiermee samenhangende beroeps- en functiewisseling, zijn dominante trekken geworden van een industriële beschaving. Ons onderwijs kan geen 'afgestudeerden' meer vormen en moet opleiden voor beroepen die vandaag nog niet eens bestaan.

2. De vakbekwaming gebeurt hoe langer hoe meer na de basisopleiding

De basiskennis verworven tijdens de opleiding is meestal onvoldoende voor de latere werkkring van de hogergediplomeerden. Het beroepsleven is thans zo gespecialiseerd dat de werkelijke vakopleiding groten-deels na de studies aanvangt.

Tal van beroepen hebben een beroepsinhoud die niet onderwezen wordt, maar die wel een brede algemene basisvorming vergt. Groeiende aantallen gediplomeerden zullen afvloeien naar werkerterreinen die buiten de sfeer van hun vakgebied liggen. Velen zullen zich moeten bewegen in een beroepswereld, waarvan men thans meestal niet duidelijk de contouren kan schetsen.

Door het versneld tempo waaraan wetenschap en technologie verouderen is een beroepsopleiding thans vrij snel voorbijgestreefd. Daarom wordt van de aankomende generaties, die morgen de midden- en hogere kaders van ons maatschappelijk leven zullen vormen, niet zozeer een hoge graad van beroepsspecialisatie gevraagd. Essentieel is echter wel 'une tête bien faite' (Montaigne), een goedgevormde geest. Een toekomstgerichte basisvorming moet toelaten door zelfstudie, vakliteratuur en beroepservaring voortdurend nieuwe kennis op te doen en zich door een flinke dosis aanpassingsvermogen te handhaven in het beroepsleven.

(*) Deze tekst maakt deel uit van een publikatie 'De uitdagingen van de beroepswereld voor jonge gediplomeerden van het Hoger Onderwijs', uitgave RUG-Dienst voor Studietoelagen, 1984.

3. Van onderscholing naar overscholing

De betekenis van het onderwijs als economische investering werd vooral in de jaren zestig onderstreept. In deze optiek was economische groei gekoppeld aan het opvoeren van het scholingspeil van de jeugd. De band tussen economische expansie en scholingspeil geldt ongetwijfeld tot op een zeker niveau, maar intussen is blijkbaar het stadium van de overproductie van gediplomeerden bereikt.

De huidige overschotten op de arbeidsmarkt voor hooggeschoolden moeten gesitueerd worden tegen de achtergrond van een groeiende toestroom van gediplomeerden, die niet meer afgestemd is op de structurele vraag op de arbeidsmarkt.

20% van de jonge volwassenen in Vlaanderen bereiken thans de top van de scholingspiramide. Hiertegenover staat een vraag naar hooggeschoolde kaders die, volgens de thans geldende normen, kan geraamd worden op hooguit 10 procent van de actieve bevolking. Vertaald in economische termen staat men bijgevolg onbetwistbaar tegenover een overproductie van hoger onderwijsdiploma's.

De verhouding hogergediplomeerden in de beroepsbevolking groeit ongetwijfeld gestadig aan. Deze toename gebeurt evenwel geenszins aan het tempo van de aangroei van de cohorten nieuw-gediplomeerden, die in een periode van minder dan twintig jaar meer dan verdubbeld zijn in Vlaanderen. Dit moet noodzakelijk leiden tot werkloosheid onder hogergediplomeerden en tewerkstelling onder het opleidingsniveau.

Voor de jonge gediplomeerden uit studierichtingen die traditioneel afgestemd zijn op een loopbaan in de volgende segmenten van de arbeidsmarkt geraken thans moeilijk aan de slag in het beroepsleven: de onderwijssector, de overheidsadministratie, de gezondheidszorg en de zgn. quataire of welzijnssector (medisch-sociale dienstverlening en sociaal-cultureel werk).

De onderwijssector wordt geconfronteerd met de gevolgen van de belangrijke daling van de nataliteit vanaf 1965, het eerder jonge leeftijdsprofiel van het leraren-corps, waardoor op middellange termijn slechts een geringe afvloeiing kan verwacht worden, en de rationalisatiemaatregelen in het onderwijs. De vervangingsbehoeften in deze sector blijven bijgevolg zeer bescheiden. In de overheidssector is sedert begin 1982 een wervingsstap in voege, na een belangrijke toename van het overheidspersoneel in de jaren zeventig. In de gezondheidszorg en geheel de welzijnssector ten slotte worden de gevolgen voelbaar van de budgettaire besparingsmaatregelen, bv. in de kinesitherapie, de revalidatiecentra, de geestelijke gezondheidszorg, het bibliotheekwezen en het sociaal-cultureel vormingswerk.

Voor studierichtingen, die weinig of geen uitwijkmogelijkheden openen naar andere sectoren van tewerkstelling, is — wat het aantal diploma's betreft — het alarmpeil klaarblijkelijk bereikt. Ze dienen dan ook beschouwd als echte probleemrichtingen.

Blijkbaar bestaan er weinig of geen studierichtingen meer met 'beloftevolle' vooruitzichten op de arbeidsmarkt. Bij de huidige stand van de economische conjunctuur kan men enkel nog gewagen van studierichtingen die in mindere mate, of bijna niet, door

afzetmoeilijkheden getekend zijn.

Toch dient er nadrukkelijk op gewezen dat in alle Westeuropese landen de hogergediplomeerden de minste klappen incasseren op de arbeidsmarkt. De grootste slachtoffers van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt blijven de ongeschoolden en de afgestudeerden op het niveau algemeen vormend secundair onderwijs. Deze laatste groep bezit eveneens geen enkele beroepskwalificatie en wordt het eerste slachtoffer van de computerisering, d.i. het doordringen van de computer in het beroepsleven.

4. De ont koppeling tussen opleiding en beroep

Door de verzadiging van traditionele afzetgebieden gaat een toenemend aantal gediplomeerden nieuwe horizons verkennen en vloeit af naar beroepen waarop de genoten opleiding geen directe voorbereiding vormt. Ze oefenen een beroep uit waarvan de techniciteit marginaal is t.o.v. hun opleiding. Van werkgeverszijde is men in deze gediplomeerden geïnteresseerd, niet voor hun specifieke deskundigheid, maar omwille van hun vormingsniveau, dat een geschikte vertrekbasis biedt voor de verdere beroepsbekwaming.

Dit is bv. het geval bij filologen die, gewapend met een zeer grote dosis aanpassingsvermogen, in het bedrijfsleven uitwegen zoeken die niet in het verlengde liggen van hun opleiding (directiesecretariaat, public relations, exportafdeling, verkoopspromotie, marketing, de redactie van een personeelskrant, e.d.). Dit wordt een dwingende noodzaak voor de meeste studierichtingen, die traditioneel afgestemd zijn op een loopbaan in probleemsectoren als het onderwijs of de overheidssector, die voortaan nog weinig tewerkstellingsperspectieven openen.

Een toenemende ont koppeling tussen opleiding en beroep is mogelijk omdat de economische vraag naar hooggeschoolden zich in feite richt naar twee onderscheiden types van hooggekwalificeerden: 'specialisten' en 'generalisten'. In het geval van 'specialisten' is de vakkundigheid een essentiële vereiste voor de uitoefening van het beroep. Dit geldt voor bv. de chemicus in de research, de tandarts en de kinesitherapeut. 'Generalisten' daarentegen, worden niet gezocht omwille van hun vakkundigheid, maar eerder om hun vormingsniveau. De deskundigheid wordt in hun geval hoofdzakelijk verworven door beroepservaring en zelfstudie. In deze groep komt verwisselbaarheid van opleiding frequent voor: men oefent het beroep niet uit waarvoor men gestudeerd heeft. De verwisselbaarheid van een aantal basisopleidingen, in sectoren waar de kwalificatie overwegend op persoonlijkheidseigenschappen, zelfstudie en beroepservaring steunt, is geen nieuw gegeven. Deze verwisselbaarheid komt o.m. reeds duidelijk tot uiting voor juristen, economen, ingenieurs en landbouwkundigen. De professionele scholing begint immers meer en meer op de drempel van het beroepsleven, terwijl de rol van het hoger onderwijs in feite beperkt blijft tot het doorgeven van een vorming. De valorisatiemogelijkheden van deze vorming buiten het eigen vakgebied waarborgen een niet te onderschatten mobiliteit in het beroepsleven.

Hier kan verwezen worden naar de Britse traditie in de beroepswereld, die het universitaire diploma be-

Foto's P. Holderbeke, Kortrijk

schouwt als een bewijs van algemene vorming en intellectuele geschiktheid, die afzetmogelijkheden openen op een breed beroepenveld. Ongeveer een derde van de beroepen op hoog niveau in het Verenigd Koninkrijk blijken dan ook toegankelijk te zijn voor alle hogerge-diplomeerden, waarbij de opleiding indifferent is. Een ander derde van de beroepen blijkt toegankelijk te zijn voor de hogerge-diplomeerden uit een brede waaier van studierichtingen. Slechts één derde van de hogere be-roepen vereist een specifieke vakopleiding¹.

Een aantal richtingen van het hoger onderwijs is gekenmerkt door ernstige moeilijkheden voor de jonge gediplomeerden om aan de slag te geraken in de traditio-nale afzetgebieden. Deze probleemrichtingen worden niet afgeraden aan aankomende studenten. Wie een der-gelijke richting inslaat moet echter wel bereid zijn, na zijn studies, door zelfstudie zijn slagvaardigheid te ver-hogen en gewapend met een zeer grote dosis aanpas-singsvermogen, werkterreinen te gaan verkennen die niet in het verlengde liggen van de gevolgde opleiding. Dit zal bv. in toenemende mate een noodzaak worden voor de meeste studierichtingen die traditioneel af-gestemd zijn op een loopbaan in het onderwijs, in over-heidsdienst, in de gezondheidszorg en in de welzijns-zorg. De beroepsperspectieven in deze sectoren zijn thans immers zeer ongunstig.

Wanneer jongeren massaal op dergelijke richtingge-vende informatie reageren, verschuiven de afzetmoelijk-heden vanzelfsprekend van de huidige probleemrichtin-gen naar andere studierichtingen. Zo kunnen overschot-ten aan hogerge-diplomeerden optreden voor studierich-tingen waarvoor gunstige toekomstperspectieven in uit-zicht gesteld werden. Anderzijds, kan een te hevige reac-tie op oververzadigde studierichtingen vrij vlug leiden tot een tekort aan gediplomeerden. In een recent verle-den heeft zich dit o.m. voorgedaan voor de klassieke filo-logie, de scheikunde en de farmaceutische wetenschap-pen. Streefdoel blijft echter wel een evenwichtige spreid-ing van de gediplomeerden uit de verscheidene studie-richtingen op de arbeidsmarkt, zodat een niet te verant-woorden vorming van grote aantallen werklozen voor bepaalde diploma's vermeden wordt.

Interesse voor een studieprogramma moet van-zelfsprekend de doorslag geven bij de studiekeuze. Aan-komende studenten moeten zich bij hun keuze vooral laten leiden door hun antwoord op twee vragen: Welk vakkenpakket boeit mij? Wat kan ik aan? Aan de aan-trekkingskracht van een beroepsprofiel mag niet veel waarde meer gehecht worden, omdat niemand nog kan voorzien welk beroep hij morgen zal uitoefenen.

5. *Het optrekken van de diplomavereisten*

Een belangrijk overzicht van het aanbod op de vraag naar hogerge-diplomeerden en de grotere kennis-intensiviteit van de beroepstaken leiden in een aantal gevallen tot een optrekken van de diplomavereisten voor middenkaderfuncties. Dit komt voor bij de aan-werving van universiteitsgediplomeerden voor tal van functies in de tertiaire sector, die formeel geen universi-taire diploma vereisen. Dit is bv. reeds het geval bij de aanwerving van universiteitsgediplomeerden voor een aantal middenkaderfuncties in het bank- en verzeke-ringswezen, voor technisch-commerciële functies, voor

secretariaatsfuncties van een zeker niveau, die vroeger niet tot het traditionele afzetgebied van universitair-gediplomeerden behoorden. Tal van beroepen krijgen zodoende echter geleidelijk het cachet van academische beroepen. Door deze verschuiving worden lagerge-diplomeerden geleidelijk verdrongen uit hun traditionele werkterreinen door personen met een hoger opleidingsniveau. Dit leidt tot een soort verdringingsproces. Hierdoor ondervinden de gediplomeerden uit de korte opleidingen in het hoger onderwijs, in opzicht werkni-veau en honorering, in groeiende mate de concurrentie van universitair-gediplomeerden. De gediplomeerden van het hoger onderwijs van het korte type oefenen dan op hun beurt weer druk uit op de arbeidsmarktpositie van de gediplomeerden op het niveau van het secundair onderwijs. Dit proces zet zich voort op de lagere opleidingsniveaus. Door dit mechanisme wordt de werk-loosheid in zekere mate afgewenteld van de hogere op de lagere opleidingsniveaus. Het verklaart waarom in de stroom van jonge werklozen de hogerge-diplomeer-den verhoudingsgewijze duidelijk ondervertegenwoor-digd zijn.

Dit verdringingsproces wordt in de hand gewerkt, eensdeels, onder druk van het overaanbod van hogerge-diplomeerden op de arbeidsmarkt; anderdeels, onder invloed van de democratisering van de toegang tot het hoger onderwijs. De meeste abiturienten van het alge-meen secundair onderwijs slaan thans de weg in naar het hoger onderwijs. Dit verwekte een voelbare daling van het gemiddelde gehalte van de abiturienten die na secundair onderwijs onmiddellijk naar het beroepsle-ven overstappen. Alvast in het bedrijfsleven betekent dit een aansporing om voor interessante middenkader-functies — waar voorheen gediplomeerden op het ni-veau secundair onderwijs aan de slag konden — de voorkeur te geven aan hogerge-diplomeerden.

Negatieve ervaringen in het bedrijfsleven kunnen werkgevers anderzijds ook aanzetten om de aanwer-ving van overgekwalificeerd personeel af te remmen. Dergelijke werknemers zijn onvoldoende gemotiveerd, veelal gefrustreerd en uiteraard minder stabiel omdat ze hun werkkring slechts als een tijdelijke parkeergelegen-hed beschouwen. Bovendien, kan het aanwerven van overgekwalificeerde werknemers tot spanningen leiden binnen een bedrijf, omdat het de interne promotiemogelijkheden van lagerge-diplomeerden met beroepsver-aring verhindert. Deze rem op de rekrutering van over-gekwalificeerden bestaat niet in de overheidssector, waar het aantal kandidaten voor jobs waarvoor ze over-gekwalificeerd zijn verder blijft toenemen.

Terloops moet gewezen worden op een vrij algeme-ne ervaring met jonge gediplomeerden in het bedrijfsle-ven. Jonge gediplomeerden gaan dikwijls met te hoog gespannen verwachtingen van start in hun loopbaan, terwijl ze veelal pas op termijn hogere functies en ver-antwoordelijkheidsniveaus aankunnen. Dit verwekt bij de betrokkenen dikwijls een gevoel van onderbenut-ting, tewerkstelling onder hun kwalificatieniveau, ter-wijl het in feite een normale aanvangssituatie betreft.

(1) A. Raban, Education and vocational guidance during the period of higher education and preparation for the labour market. Proceedings of the European Colloquy, Fondazione Rui, Documenti di lavoro, Rome, 1983, nr. 23, p. 42.

6. De beroepsmobiliteit

Technologische veranderingen hebben in het verleden altijd verschuivingen meegebracht van de beroepsbevolking naar nieuwe beroepsactiviteiten. Men denke slechts aan de belangrijke verschuivingen van de werkgelegenheid van de primaire sector (de landbouw) naar de secundaire sector (de industrie) en van deze sector naar de tertiaire- of dienstensector. De aard van de veranderingen in de beroepswereld is thans veel radikaler en het tempo ervan versneld. De tijdspanne voor aanpassingen wordt dan ook steeds korter.

Niemand is zeker gans zijn leven hetzelfde beroep te kunnen uitoefenen. Dat jongeren die morgen het beroepsleven instappen driemaal van beroep zullen moeten wisselen is misschien slechts een boutade, maar er steekt waarheid in. En wie niet van beroep verandert, ziet de inhoud van zijn beroep veranderen. Van de hogeschoolden wordt daarom een zeer grote dosis geschiktheid voor professionele mobiliteit verwacht, die hen in staat stelt koers te houden met snel veranderende beroepssituaties.

Het onderwijs moet voorbereiden op deze veranderingen. Door de voortschrijdende vakspecialisatie in het onderwijs wordt arbeidsmobiliteit evenwel steeds moeilijker.

In een wereld zonder grenzen moet ook het belang onderstreept worden van de noodzaak van een grotere bereidheid tot geografische mobiliteit. Deze mobiliteit wordt echter in vele gevallen afgeremd door de beroepsarbeid van de huwelijkspartner, vooral in het onderwijs.

7. De polarisering van de arbeidstaken

De technologische (r)evolutie leidt tot een zekere polarisering van de arbeidstaken. Door de automatisering, robotisering, rationalisatie en invoering van geavanceerde technologieën daalt de vraag naar ongeschoolde en halfgeschoolde arbeiders.

Door de ontwikkeling van 'brain'-intensieve activiteiten worden daarentegen voor een toenemend aantal beroepstaken hogere eisen gesteld in opzicht opleiding en vorming. In een hooggeïndustrialiseerde maatschappij bestaat daarom een toenemende behoefte aan hogeschoolden.

In de beroepswereld van morgen zal er vooral een vraag zijn naar twee soorten van werknemers.

Vooreerst, hogeschoolden voor het conceptiewerk en leidinggevende functies; daarnaast, weinig geschoolden voor uitvoerend werk met een repetitief karakter, bv. de bediening van — en het toezicht op hooggeautomatiseerde produktiesystemen. De middenmoot inzake beroepskwalificaties lijkt meer en meer verdronken te worden.

In de speerpuntbedrijven is de toename van de verhouding hogeschoolden in de personeelsbezetting reeds duidelijk waarneembaar.

8. De erosie van de marktwaarde van het hoger diploma

Het hoger diploma heeft zijn zeldzaamheidswaarde verloren. Door de diploma-inflatie moet een toenemend aantal hogeschoolden zich tevreden stellen met be-

roepsactiviteiten waarvoor ze, althans naar de huidige maatstaven, duidelijk overgeschoold zijn en die in het geheel geen hogere opleiding vereisen. Zo blijken bij de aanwervingsexamens, ingericht door het Vast Secretariaat voor Werving van het Rijkspersoneel voor functies van niveau 2 (gericht op houders van een getuigschrift van hoger secundair onderwijs), ongeveer 25% van de deelnemers universitair-gediplomeerden te zijn. Naar raming 10 à 15% van de universiteitsgediplomeerden zijn thans tewerkgesteld onder hun niveau; bij de gediplomeerden van het hoger onderwijs van het korte type loopt de verhouding overgekwalificeerden zeker op tot 20 à 30%.

De problematiek van de tewerkstelling van groeiende cohorten van hogeschoolden ligt niet zozeer in de vrees voor een toename van de werkloosheid onder hogeschoolden, maar eerder in de ontwikkeling van wat thans nog 'under-employment', onderbenutting, genoemd wordt. Dit betekent geenszins dat 'under-employment' een blijvende situatie wordt voor groeiende aantallen van hogeschoolden; het impliceert echter wel dat het geen ongewoon fenomeen wordt bij de aanvang van een loopbaan.

9. Een hoger diploma is enkel nog een vertrekpunt

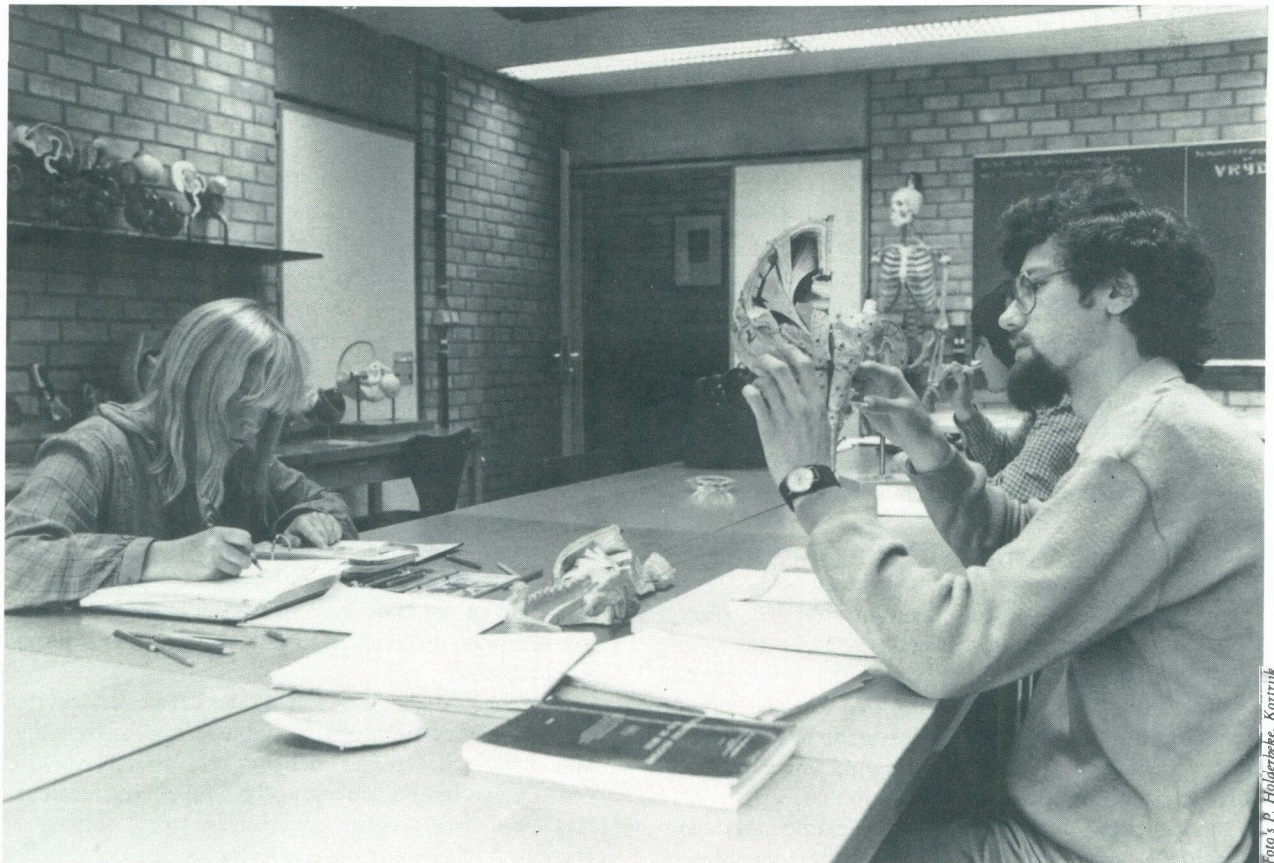
Door het aanzwellen van de stroom van hogeschoolden in een economisch recessieklimaat is de universiteit in vele gevallen herleid tot een soort voortgezette humaniora. Vroeger was een hoger diploma een eindpunt. Thans is het enkel nog een vertrekpunt, een toegangkaartje tot een competitie waarin het bezit van een tweede diploma, sociale vaardigheden, innovatievermogen, een netwerk van persoonlijke relaties, talenkennis, een stage in het buitenland, de bereidheid tot geografische mobiliteit en vooral een grote dosis professionele flexibiliteit en aanpassingsvermogen van doorslaggevende betekenis worden.

10. Verschuiving van de selectie van het hoger onderwijs naar de drempel van het beroepsleven

Het vertrouwen in de selectiviteit van het hoger onderwijs is gedaald. Bij de evaluatie van hun studenten worden door de instellingen voor hoger onderwijs geenszins equivalente criteria per studierichting gehanteerd. De waarde van de afgeleverde diploma's wordt dan ook sterk gedetermineerd door de instellingen die ze afleveren. Zeker in het bedrijfsleven bestaat er geen diploma-fetischisme en wordt de waarde van het hoger diploma gerelativeerd.

Men heeft dikwijls de indruk dat het gemiddeld peil van de hogeschoolden daalt. Dit is een vrij algemene klacht, die zowel in het Vast Secretariaat voor Werving van het Rijkspersoneel als bij personeelsdirecteurs uit de privé-sector opgevangen wordt. Hierdoor verschuift de professionele selectie geruisloos van het hoger onderwijs naar de drempel van het beroepsleven: de selectie gebeurt 'on the job'. Om deze reden alleen reeds zouden de instellingen voor hoger onderwijs hun studenten een zeer slechte dienst bewijzen door de lat te laag te leggen bij de evaluatie van hun studenten.

Beroepservaring wordt dikwijls meer gewaardeerd dan het diploma. Uit een analyse van personeels-

Foto's P. Holdersche, Kortrijk

advertenties² blijkt dat voor 48% van de aangeboden betrekkingen in het bedrijfsleven beroepservaring vereist wordt. Dit vormt uiteraard een ernstige handicap voor jonge gediplomeerden. Ze hebben er dan ook alle baat bij om kansen voor een stage in een onderneming aan te grijpen.

De uitrusting van hogergediplomeerden voor de beroepswereld van morgen

1. Een toekomstgerichte basisvorming

Een eigentijds onderwijs moet jongeren uitrusten voor de maatschappij van morgen. Welke zijn, bekeken vanuit deze invalshoek, en rekening gehouden met de huidige tendensen op de arbeidsmarkt, de doelstellingen van een toekomstgericht hoger onderwijs?

In een periode waarin stijgende aantallen nieuwgediplomeerden geconfronteerd worden met een tanende economische conjunctuur, is het natuurlijk gewaagd om zich aan toekomstvoorspellingen te wagen. Wat de concrete behoeften betreft aan hooggeschoolden in de maatschappij van morgen is de enige zekerheid: onzekerheid. Uit het overzicht van de uitdagingen, waarmee jongeren in deze maatschappij zullen geconfronteerd worden, blijkt echter overduidelijk dat een brede, polyvalente vorming de veiligste voorbereiding op de beroepswereld blijft.

Het hoger onderwijs moet zijn studenten uitrusten voor een maatschappij in beweging. Een studierichting, waarmee men verschillende richtingen uitkan in het beroepsleven, vormt daarom stellig het beste paspoort voor de toekomst.

Wie daarentegen door zijn opleiding gebonden is aan één beroep blijft het meest kwetsbaar. Een brede algemene vorming is niet alleen wenselijk omwille van de culturele verrijking, maar evenzeer als fundering voor latere vakspecialisatie of professionele omscholing. Ze waarborgt een hoge graad van flexibiliteit zodat de gediplomeerden in een vrij brede waaier van beroepsactiviteiten kunnen ingezet worden en minder kwetsbaar worden door snelle verschuivingen op de arbeidsmarkt. Het wordt steeds duidelijker dat specialistische opleidingen het gemakkelijkst leiden tot afzetmoeilijkheden op de arbeidsmarkt. Een grondige vakspecialisatie blijft ongetwijfeld onmisbaar bij de start van een loopbaan, maar deze moet steunen op — en aangevuld worden met — een brede algemene vorming. Niet aan beroepsspecialisatie alleen dient belang gehecht.

2. Voortdurende vorming

Ons onderwijs kan geen 'afgestudeerden' meer vormen. De basisvorming behoudt daarom enkel nog de betekenis van een vertrekpunt en een fundering voor een voortdurende vorming die zich over gans het actieve leven uitstrekt (*éducation permanente*; *life-long education*, *Lebenslange Weiterbildung*).

De ontwikkelingen in maatschappij, wetenschap en technologie vergen dat specifieke beroepsvaardigheden minder in de basisopleiding tot uitdrukking zouden komen, maar eerder in een later stadium in wisselwerking tussen beroepspraktijk eensdeels, en na- en bijscholing anderdeels. De basisopleiding mag daarom niet ver-

lengd worden. Veeleer moet prioriteit verleend worden aan de uitbouw van de voortdurende vorming. Hierdoor kan op een soepele wijze ingespeeld worden op de beroepswereld van morgen, waarvan men alleen met zekerheid weet dat alles steeds sneller zal veranderen.

3. Aanpassingsvermogen

Een aantal richtingen uit het hoger onderwijs is gekenmerkt door ernstige moeilijkheden voor de jonge gediplomeerden om aan de slag te geraken in hun traditionele afzetgebieden. Toenemende aantallen gediplomeerden komen terecht op werkterreinen die niet in het verlengde van hun vakopleiding liggen. De jongeren van vandaag weten niet meer met zekerheid welk beroep ze morgen zullen uitoefenen. Ze moeten zich daarom niet op één beroep voorbereiden, maar op een beroepenveld dat getekend zal worden door wetenschappelijke, technologische en sociaal-economische veranderingen. Een eindexamen was tot voor kort een eindpunt. In de diploma-maatschappij van morgen is een diploma enkel nog een vertrekpunt naar een grotendeels onbekende toekomst. Dit betekent, vooreerst, dat de jongeren bereid moeten zijn om door zelfstudie hun slagvaardigheid te verhogen. Van de hogergediplomeerde wordt verder een zeer grote dosis aanpassingsvermogen aan nieuwe situaties, flexibiliteit en geschiktheid voor professionele mobiliteit verwacht. Men kan zich dan ook afvragen of dit aanpassingsvermogen niet belangrijker wordt voor de toekomst van de jonge gediplomeerde dan het diploma waarmee hij van start gaat.

4. Met een diploma alleen loopt men niet ver meer

Uit de uitdagingen waarmee jonge hogergediplomeerden thans geconfronteerd worden in de beroepswereld, kan men de noodzaak afleiden van een verruiming van hun basisuitrusting. Tot de onmisbare bagage van de jonge hooggeschoolden voor de arbeidsmarkt van de jaren negentig behoren ongetwijfeld:

mondelijke en schriftelijke expressievaardigheid; talenkennis;

een vertrouwdheid met het sociaal-economisch leven; een introductie in de theorie en de praktijk van de intermenselijke relaties en een initiatie tot de informatieverwerking.

Dit profiel geldt zowel voor de gediplomeerden uit de exacte wetenschappen als voor deze uit de humane wetenschappen.

Het kan de indruk wekken dat op de arbeidsmarkt nog enkel afzetmogelijkheden bestaan voor het schaap met de vijf poten. Wie echter van start gaat met een bagage die het opgesomde uitrustingsprofiel benadert, vertrekt ongetwijfeld met de grootste troeven.

Hierna volgen enkele toelichtingen.

4.1. Mondelijke en schriftelijke expressievaardigheid

Het niveau van de taalbeheersing bij jonge gediplomeerden van het hoger onderwijs is vaak niet om naar

(2) S. Lievens, A. Bonte en D. Verhoye, *Personeelsadvertenties*. Een exploratieve studie in 1970 en 1980. *Intermediair*, Brussel, nr. 10 en 11, 1982.

huis over te schrijven. De zin voor synthese, het essentiële kunnen onderscheiden van het bijkomstige bij een groepsbespreking, bij de rapportering of in de correspondentie, zijn vaak onvoldoende ontwikkeld. Dit wordt bevestigd door de resultaten van een recente enquête in bedrijven. Het niveau van de taalbeheersing van jonge hogeschoolenden wordt 'ontoereikend tot totaal ontoereikend' geacht door de volgende percentages van de bevroegde bedrijven³:

<i>Mondelinge taalvaardigheid</i>	
in gesprekken	32,8%
in vergaderingen	56,8%
voor een publiek	76,4%
uitspraak	48,9%
<i>Schriftelijke taalvaardigheid</i>	
spelling	45,3%
zinsbouw	46,3%
bondigheid	49,7%
duidelijkheid	52,0%
algemene stijl van rapporten en brieven	54,4%

4.2. Talenkennis

In een land dat maar een voorschoot groot is en voor zijn economische betrekkingen grotendeels aangewezen is op het buitenland, vormt de beheersing van één of meerdere vreemde talen een noodzaak voor hogerediplomeerden bij de uitbouw van een loopbaan in het bedrijfsleven. Ook op het gebied van de talenkennis wordt de alarmbel geluid in het bedrijfsleven en worden talrijke klachten geregistreerd over onvoldoende kennis van het Frans, het Engels en het Duits.

De rangorde van de belangrijkheid, wat de kennis van de respectieve talen betreft in het bedrijfsleven, kan blijken uit de volgende cijfergegevens, die ontleend zijn aan een analyse van personeelsadvertenties⁴:

Frans: in 79,2% van de advertenties waarin talenkennis vereist wordt;
Engels: 52,6%;
Duits: 10,5%;
Andere talen: 0,4%.

4.3. Een vertrouwdheid met het sociaal-economisch leven

Jonge gediplomeerden van het hoger onderwijs moeten over de muur leren kijken.

Afgezien van de verruiming van de kulturele horizon, eisen wisselende beroepsituaties, toenemende verantwoordelijkheid en intermenselijke relaties in het beroepsleven dat jonge hogerediplomeerden zich niet opsluiten op een eng vakgebied. Ze moeten, integendeel, andere horizonten gaan verkennen en vooral een vertrouwdheid met het sociaal-economisch leven leren ontwikkelen.

4.4. Een introductie in de theorie en de praktijk van de intermenselijke relaties

Kaderfuncties in het bedrijfsleven en in overheidsdienst

vergen meestal een aantal vaardigheden in de intermenselijke relaties. Belangrijk zijn vooral: mensen kunnen motiveren en animeren bij hun werk, kunnen onderhandelen, contactvaardigheid, managementcapaciteiten. Van hogerediplomeerden met een zeker verantwoordelijkheidsniveau wordt daarom de ontwikkeling van deze sociale vaardigheden verwacht samen met de beheersing van de theoretische onderbouw ervan.

4.5. Een initiatie tot de informatieverwerking

Van hogerediplomeerden uit vrijwel alle studierichtingen wordt hoe langer hoe meer verwacht dat ze de taal van de informatica en de toepassingsmogelijkheden van de informatietechnologie op hun vakgebied kennen. Iedereen moet leren leven met de computer en hogeschoolenden zeker mogen geen analfabeten van de informatica meer zijn. Hier moet evenwel onderstreept worden dat voor toepassingen van de informatica doorgaans de voorkeur gegeven wordt aan gediplomeerden die, naast hun deskundigheid op een bepaald vakgebied, bv. boekhouden, chemie, farmacie, technologie, tevens de informatica beheersen. De informatica als aparte, geïsoleerde vakrichting biedt minder perspectieven.

5. Persoonlijkheidseigenschappen en sociale vaardigheden

De marktwaarde van het hoger diploma is gedaald, maar het blijft een onmisbaar entreekaartje tot het beroepsleven. Nu er geen tekort meer is aan hogerediplomeerden, krijgen de 'non-cognitive skills', persoonlijkheidseigenschappen en sociale vaardigheden, een doorslaggevende betekenis bij de uitbouw van een loopbaan. Tot de tien belangrijkste persoonlijkheidseigenschappen en sociale vaardigheden behoren ongetwijfeld de volgende:

dynamisme;
doorzettingsvermogen;
sociale vaardigheid in de omgang met anderen;
creativiteit;
zin voor initiatief;
organisatietalent;
besluitvaardigheid;
inspirerend kunnen werken op zijn omgeving;
verantwoordelijkheidszin;
flexibiliteit en een soepel aanpassingsvermogen aan nieuwe situaties.

Er is thans geen nood aan *diplomahouders*, maar wel aan *mensen met een diploma*, die deze talenten bezitten. De ervaring leert dat jongeren, die deze talenten weten te ontwikkelen, altijd doorbreken in de beroeps wereld. Zij mogen de toekomst ongetwijfeld tegemoet zien met een rustig, optimistisch zelfvertrouwen.

(3) R. Carpreau en A. Colla, De talenkennis bij jonge afgestudeerden, Vlaamse Economische Hogeschool, Brussel, 1983, p. 12.

(4) S. Lievens, A. Bonte en D. Verhoye, Personeelsadvertenties. Een exploratieve studie in 1970 en 1980, Intermediair, Brussel, nr. 10 en 11, 1982.